

MAKAI JÁNOS

AZ EGRİ FŐISKOLA TÖRTÉNELEM TANSZÉKÉNEK OKTATÓI KARA (1949–1964)

A debreceni előzmények

A II. világháború után Magyarországon szovjet minta alapján új tanárképző intézményeket hoztak létre. 1947-ben Szegeden és Budapesten, 1948-ban pedig Debrecenben és Pécsen kezdett működni egy-egy pedagógiai főiskola.¹ A debreceni intézményt átmenetileg a tudományegyetem épületében, annak alagsorában és első emeletén helyezték el. Az első tanév megindításához szükséges objektív és szubjektív feltételek még 1948 szeptemberében is hiányoztak. Vezetője azonban volt a főiskolának, mivel az illetékes miniszter Némedi Lajos egyetemi magántanárt bízta meg az igazgatói teendők ellátásával. A tanévnyitót 1948 októberében tartották, majd az oktatás is megindult.²

A kezdeti nehézségek és problémák ellenére 1949 tavaszán úgy tűnt, hogy a debreceni pedagógiai főiskola helyzete rendeződik. A minisztériumból az a hír érkezett, miszerint az intézmény 32 álláshelyet kapott oktatók, adminisztratív és fizikai dolgozók alkalmazására. Ez örvendetes volt, mivel ekkor az intézmény mindössze két kinevezett tanárral rendelkezett, a többiek óraadók voltak.³ A nyár folyamán a tanárokat meglepetésként érte a főiskola Egerbe való áthelyezéséről szóló hír. Az akkor már 21 tagú tantestületből 14-en mondtak igent, mert remélték, hogy a hevesi megyeszékhelyen az intézménynek kényelmesebb helye lesz, és azt is, hogy egyéni lakás- és más problémájuk megoldódik.⁴

A költöztetés 1949 szeptemberének elején indult meg. Mivel a Líceumot be kellett rendezni, a kollégiumokat pedig lakhatóvá kellett tenni, az oktatás szeptemberben nem kezdődhetett el. Az ünnepélyes tanévnyitót 1949. október 8-án tartották.⁵ Az Egri Állami Pedagógiai Főiskola élén továbbra is Némedi Lajos állt, és 1961-ig látta el az igazgatói teendőket. 1961–1966 között Szántó Imre irányította az intézményt.⁶

1 *Némedi Lajos*: Az egri Pedagógiai Főiskola első tíz éve. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Tom. V. Eger 1959. 457.

2 *Nagy József et al.*: Az általános iskolai tanárképzés 25 éve az egri Tanárképző Főiskolán. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Nova Series. Tom. XI. Szerk. Nagy József. Eger 1973. 6–7. A hivatkozott rész Nagy József munkája.

3 *Nagy József*: A főiskolai képzés első évtizede. In: 50 éves a tanárképzés Egerben. A szerkesztőbizottság elnöke Nagy József. Eger 1998. 12.

4 Uo. 13.

5 Uo. 16.

6 Függelék. A főiskola vezetőinek, tanszékeinek és oktatóinak névjegyzéke 1948–1998. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 175.

A Történelem Tanszék elhelyezkedése

A Debrecenből Egerbe való átköltözés után a Történelem Tanszéket is a Líceum épületében helyezték el. Az egykori tanítóképző intézet tanári terme (a mos-tani rektori iroda) lett a tanszék előadóterme és tanári szobája.⁷ 1950 nyarán a Történelem Tanszék a földszintre költözött. A Líceum déli szárnyában, az oldallépcső és a zeneterem között egyablakos tanári szobát, a zeneterem másik oldalán pedig háromablakos előadót kapott.⁸ Mivel a hallgatók és oktatók létszáma növekedett, az épület néhány év múlva szűkösnek bizonyult. 1953-ban a megszüntetett szakérettségis kollégium 7 helyiségét a főiskola kapta meg oktatási célokra, és a Történelem, valamint a Matematika Tanszéket átmeneti jelleggel odatelepítették.⁹

Nem sikerült pontos adatot találni arra vonatkozóan, hogy a Történelem Tanszék 1953-tól kezdve meddig működött az egykori szakérettségis kollégiumban. Harmath Ottóné Csehi Katalin szóbeli közlése szerint az 1960-as évek első felében az egység oktatóinak székhelye ismét a főépület volt. A Líceum földszintjén, az aulától jobbra helyezkedett el Szántó Imre tanszékvezetői irodája, mellette pedig a tanári szoba.

A tanszékvezetők

A főiskola működésének első éveiben az oktatási egységeket általában egy-két fő alkotta,¹⁰ vagyis azokat csak jóindulattal lehetett tanszékeknek nevezni. A Történelem Tanszék egyetlen főállású oktatója 1949–1950-ben Varga Zoltán volt, aki már a debreceni főiskolán is tanította a tárgyat.¹¹ A helyzet néhány hónapig még nehezebb lett, mivel 1950 augusztusában Varga Zoltán egészségügyi okok miatt kénytelen volt visszaköltözni Debrecenbe.¹² Annak ellenére, hogy mindössze egyetlen tanévben oktatott Egerben, az 1951-ben és 1952-ben végzetek közül többen még fél évszázaddal később is elismeréssel nyilatkoztak

7 Nagy József: A tanárképzés Egerben (1949–1990). In: Az egri Domus Universitatis és Líceum. Szerk. Petercsák Tivadar. Eger 2013. 359.

8 Nagy József: A Líceum államosítása és a pedagógiai főiskola első évei. In: Libelli Historiae Academiae Agriensis. Adatok és adalékok a főiskola történetéhez 2008–2009. Szerk. Nagy József. Eger 2010. 94.

9 Nagy József: A főiskolai képzés első évtizede. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 32.

10 Vö. Életem a Főiskola története: 1945 után. Nagy József portré. Készítette Jónás Zoltán, Tóth Tibor. Líceum Televízió, 2004. <https://www.youtube.com/watch?v=FX5o4YDJWO8&list=PLEcj-NxGCjMnDzY9X3zJHSSK8vRf5WmJJ&index=3>, letöltés: 2020. szept. 17.; Függelék. A főiskola vezetői és oktatói. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 176–203.

11 Nagy József: A főiskolai képzés első évtizede. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 17. Csak találgatni lehet, miért hiányzik Varga Zoltán fotója az 1998-as, jubileumi kötet első tanári testületét bemutató tablójáról, vö. Az első tanári testület. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 4.

12 Nagy József et al.: Az általános iskolai tanárképzés 25 éve i. m. 19. A hivatkozott rész Nagy József munkája.

róla. Egyikük logikus és szemléletes magyarázatára emlékezett, s elismerte, hogy egykori oktatója pozitív hatást gyakorolt saját történelemtanári módszereire. Egy másik vélemény szerint atyaián terelgette a diákokat, figyelve arra, hogy ki mire lehet képes. Egy hallgatóban a főiskolán alakult ki a tudóstanár-kép, s ennek formálásához hozzájárult Varga Zoltán reformkor iránti elkötelezettsége és elmélyült tájékozottsága.¹³

1950 szeptemberétől december elejéig Papp László harmadéves főiskolai hallgató és tanszéki demonstrátor látta el az elméleti órák jelentős részét. A szemináriumok, tanulókörök vezetésébe harmad- és másodéves hallgatók is bekapcsolódtak, és két középiskolai tanár szintén részt vett a szemináriumok tartásában.¹⁴ Több mint fél évszázaddal később Papp László némi túlzással így emlékezett a fenti helyzetre:

„Első munkahelyem tulajdonképpen az egri pedagógiai főiskola volt, ahol hallgatóként előbb demonstrátor, majd – Varga Zoltán professzor betegsége miatt – megbízott tanszékvezető voltam a történelmi tanszéken.”¹⁵

1950 decemberében került a tanszék élére Szántó Imre fiatal keszthelyi középiskolai tanár.¹⁶ Mivel az oktatási egység az irányításával jött létre, ő tekinthető az első tényleges tanszékvezetőnek. Szántó Imre kezdetben a Dunántúlról nem tudta magával hozni a családját, s így különösen a nyár lehetett számára nehéz időszak. Erről 1951 júniusában így írt feleségének:

„Örökké ez az egyforma hajsza. Kinn süt a nap, fürödni járnak az emberek, én pedig örökké benn vagyok a cellámban, vizsgáztatok, gépelek, előadok, s ha öt perc szünetem van, arra gondolok, hogy Ti mit csináltok otthon, hogy vagytok, nincs-e valami baj veletek.”¹⁷

A Szántó Imrével kapcsolatos legkorábbi hallgatói emlékek az 1950-es évek elejére vonatkoznak. Egy 1952-ben levelező tagozaton, történelem szakon végzett hallgató fél évszázaddal később úgy vélekedett, hogy a tanszékvezető tudása, magas színvonalú előadásai, valamint publikációi nagy hatással voltak rá.¹⁸ Egy 1953-ban nappali tagozaton végzett magyar szakos hallgató szintén fél évszázad múltán előadói kvalitása mellett a humorérzékét emelte ki:

„A történelemórák mindig jó hangulatban teltek. Dr. Szántó Imre tanár úr jó kedélyű, jó humorú, igazi jó előadó volt. A történelmet mindig elegyítette

13 Dr. Kalászi Pál. Szaplanczay Erzsébet (Thun Lászlóné). Dr. Bodó László. [Egyaránt a Mit köszönhetek az Alma Maternek? című alfejezetben.] In: Ha hív a csengőszó... Az első egri aranydiplomások 1951–2001, 1952–2001. Szerk. Bodó László és Nagy József. Eger 2003. 257., 259., 299.

14 Nagy József et al.: Az általános iskolai tanárképzés 25 éve i. m. 20. A hivatkozott rész Nagy József munkája.

15 Papp László [önéletrajza]. In: Ha hív a csengőszó i. m. 106.

16 Nagy József et. al.: Az általános iskolai tanárképzés 25 éve i. m. 20. A hivatkozott rész Nagy József munkája.

17 Szántó Imre levele feleségének 1951. június 28-án. A család irataiból. A közlés Szántó Imre fia, Szántó Endre hozzájárulásával történik.

18 Patkó Hermina (Dr. Kalászi Pálné) [önéletrajza]. In: Ha hív a csengőszó i. m. 197.

a lehetséges kiszólásokkal. Neki csak Trézsi volt Mária Terézia, meg Jóska az öreg Ferenc József császár öfelseje is. A történelem nagyjainak tetteit is hangulatosan, a lehetséges humort beleszőve »mesélte«. A vizsgán is ilyen volt. Amikor Rubóczki Bandival ketten voltunk benn, Bandi mindjárt kedélyesre fordított. – Hogy részletekbe ne bocsátkozzam – kezdte mondandóját. – Csak bocsátkozzon! Bocsátkozzon! – biztatta mosolyogva Bandit.¹⁹

Szántó Imrének köszönhetően a főiskolán elsőként a történéseknek sikerült bekapcsolódnia az ország tudományos vérkeringésébe. A Történelem Tanszék vezetője 1951 elején kutatói munkakapcsolatba került Soós Imrével, a megyei levéltár igazgatójával, és beszélgetéseik során felvetették, hogy 1952 őszén, az egri vár hősiek védelmének 400. évfordulóján országos ünnepséget kellene rendezni. Első lépésként 1951. november 1-jén közép- és általános iskolai történelemtanárok, valamint történelem szakos hallgatók bevonásával a Líceum dísztermében megalakult a ma is működő Magyar Történelmi Társulat Észak-magyarországi Csoportja. A helyi s egyben az első vidéki csoport elnöke Soós Imre, titkára Szántó Imre lett.²⁰ Az alakuló ülésen a programadó beszédet Spira György, a szervezet országos főtíkára tartotta, a program középpontjában pedig az 1552-es várvédelem megünneplése állt. Az ünnepségsorozat részeként került sor a Magyar Történelmi Társulat vándorgyűlésére is.²¹

Az 1952. október 16-án tartott vándorgyűlés programja színes és tartalmas volt. Az első blokk keretében 12 órakor tapasztalatcsere-megbeszélésre került sor a főiskolán, majd ugyanott két előadás következett: Soós Imre a tudományos kutatás és a főiskolai oktatás kapcsolatáról, Molnár József, a Történelem Tanszék új oktatója pedig a közép- és általános iskolai történelemoktatás, valamint a tudománynépszerűsítés kérdéseiről beszélt. A program második része 15 órától az egri vár megtekintése volt. A harmadik blokkba egy ünnepi ülészak tartozott, amelyet 17.30-tól a Széchenyi (Sztálin) utcai szakszervezeti székházban (napjainkban a Kepes Intézet működik benne) rendeztek meg. Ezen a központi előadást Szántó Imre tartotta. Az előadás címe megegyezett a szeptemberben megjelent, Soós Imrével közösen írt kötetének címével: Eger vár védelme 1552-ben. Szántó Imre szereplése után három korreferátum következett. Az egyiket Annási Ferenc egri gyakorlóiskolai tanár, a Történelem Tanszék későbbi oktatója tartotta Drégely hőseiről.²²

19 *D. Sajó László: Főiskolás életünk. Eger 1951–1953.* In: Libelli Historiae Academiae Agriensis. Szerk. D. Sajó József. Eger 2004. 27.

20 *Nagy József: A tanárképzés Egerben (1949–1990).* In: Az egri Domus Universitatis i. m. 386. Szecső Károly szerint az MTT Észak-magyarországi Csoportjának elnöke Szántó Imre, titkára pedig Soós Imre volt: *Szecső Károly: Az egri vár 1552-es ostroma 400. évfordulójának megünneplése 1952-ben.* In: Az Egri Vár Híradója. Szerk. Fodor László. (1997–1998) 29–30. sz. 5. A Szántó Imre fiától, Szántó Endrétől származó információk Nagy József verzióját erősítik meg.

21 *Nagy József: A tanárképzés Egerben (1949–1990).* In: Az egri Domus Universitatis i. m. 386.

22 A vándorgyűlés nyomtatott programjának közlése a Szántó Endre által rendelkezésre bocsátott példány alapján történt. Az említett kötet adatai: *Soós Imre – Szántó Imre: Eger vár védelme 1552-ben.* Bp. 1952. A munka II. fejezetének megírásában Balogh György

1955-ben a Széchenyi utcai diákkotthont Bornemissza Gergelyről, az egri vár 1552-es ostromának egyik hősről nevezték el. Némedi Lajos igazgató egy ünnepségen jelentette be, hogy a diákkotthon a hallgatók kérésére felveheti a kért nevet. Szántó Imre részt vett az eseményen, és a névadó személyre utalva az alábbi szavakkal fordult a diákkotthon lakóihoz: „Tanulják meg tőle a hazaszeretetet, a nehézségek legyőzésében az akaratot, a fortélyt. Tanuljanak, s használják fel a szerzett tudást a nép érdekében, mint Bornemissza tette.” A hallgatók képviselőjében a diákbizottság titkára megígérte, hogy igyekeznek majd méltóvá válni az egri hős nevéhez.²³ A fenti állapot azonban csak rövid ideig tartott, mivel a főiskolás fiúk szállója az 1960-as évek elején már a kommunista Kun Béla nevét viselte.

Szántó Imre a tanulmányi utak szervezésében is úttörő szerepet játszott. A legkorábbi adat szerint 1956 szeptemberében öt egri tanárral, az Oktatásügyi Minisztérium képviselőjével és főiskolásokkal csehszlovákiai – ma már a kifejezés is a történelmi fogalmak közé tartozik – tanulmányi kiránduláson vett részt. Egerből 1956. szeptember 2-án az esti gyorsvonattal indultak el a III. éves történelem–földrajz szakosokkal Budapestre. A Nyugati pályaudvarról másnap reggel 9-kor utaztak tovább, és délután 3 órakor érkeztek Pozsonyba, ahol a következő napon a pedagógiai főiskola rektora fogadta a tanárokat. Szeptember 5-én autóbusszal indultak Pozsonyból a Vág völgye felé (Pöstyén–Trencsén–Vrátna-völgy–Chleb-csúcs). 6-án az Alsókubin–demanovai cseppkőbarlang–Liptószentmiklós–Csorba-tó útvonalon haladtak. 7-én a Csorba-tó felkeresése után Poprádra mentek. 8-án a dobsinai jégbarlangot, Breznót, Besztercebányát, a szilácsi szénsavas fürdőt, Zólyom várát és Selmecebányát keresték fel. 9-én Léva, Nyitra, Nagyszombat és Pozsony szerepelt a programban. Szeptember 10-én vasárnap indultak vissza vonattal Komáromon át Budapestre, majd estére értek Egerbe.²⁴ Harmath Ottóné Csehi Katalin 1965-ben végzett hallgató szóbeli információja alapján egyértelmű, hogy a Történelem Tanszék az 1960-as évek elején is biztosított tanulmányi utakat.

Az 1950-es években más lehetőség is adódott a hallgatók tanórán kívüli szakmai tevékenységére. 1959-ben Szántó Imre szervezte meg, és azt követően ő irányította a honismereti szakkört. A munka eredményességét az is elősegítette, hogy a főiskolán tantervileg kötelező elméleti oktatásra, a helytörténeti kutatások módszertanára támaszkodott. A szakkör tagjai – jelentős mértékben a korszak elvárásainak és fogalomhasználatának megfelelően – Eger és Heves megye szabadságharcos, osztályharcos és antiklerikális hagyományaival foglalkoztak. Fő témájuk az Eger város a szabadságért és haladásért címet kapta, s ezt többek között az alábbi résztémákra bontották: Eger vár védelme 1552-ben, Eger a Rákóczi-szabadságharc korában, Eger püspöki város úrbéri és felszabadulási pere, Eger az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc

tanítóképzős tanár, a Történelem Tanszék későbbi oktatója is közreműködött. Az 1950-es évek elején a Széchenyi utca Sztálin nevét viselte: lásd *D. Sajó László*: Főiskolás életünk i. m. 30., 38.

23 Szabad Ifjúság, 1955. december 13. 3. A szerző csak F. M. monogrammal jelölve.

24 Szántó Endrétől származó adatok.

idején, az egri munkásmozgalom története, a dolgozó nép helyzete Egerben a Horthy-fasizmus korában, a felszabadult Eger fejlődésének útja.²⁵

A beosztott oktatók

A tárgyalt másfél évtizedben a Történelem Tanszék beosztott oktatóinak létszáma alacsony volt. Bár 1951 és 1955 között öt új tanár (Nagy József, Csabai Tiborné Török Mária, Molnár József, Balogh György, Hahn István) kezdte meg munkáját, hárman csak néhány évig voltak állományban. A legkevesebb adat Török Máriáról maradt fenn. 1951-ben végzett a főiskola magyar-történelem szakán,²⁶ s 1951 és 1954 között dolgozott a Történelem Tanszéken.²⁷ Szecsó Károlytól származó szóbeli információ szerint férje az a Csabai Tibor volt, aki a Magyar Irodalomtörténeti Tanszéket vezette.

Török Máriához viszonyítva Nagy Józsefről sok információval rendelkezünk. Ez részben 2003-ban megjelent önéletrajzának, részben a Líceum Televízió 2004–2005-ben készített, négyrészes portrészorozatának köszönhető. Nagy József 1949-ben Debrecenben, a Fazekas Mihály Gimnáziumban érettségizett. Ott Adler Miklós, Bihari József és Kálmánchey Zoltán is a tanára volt. Az utóbbiak az 1948 őszi megalakult pedagógiai főiskolán szintén tanítottak, és Nagy Józsefet ők győzték meg arról, hogy tanulmányait ott folytassa. Így nyert felvételt még Debrecenben az intézmény magyar-történelem szakára, de mivel közben minisztériumi döntés alapján a főiskolát Egerbe helyezték át, tanulmányait már itt kezdte meg.²⁸

Nagy József 1952-ben végzett,²⁹ de 1951. augusztus 1-jén Szántó Imre javaslatára már a Történelem Tanszékre került gyakornokként. Mivel az egységben az 1950-es évek elején kevesen dolgoztak, egy-egy oktatónak a tantárgyakat változtatva az ókortörténettől a legújabb kori magyar történelemig mindent kellett tanítania, vagyis nem lehetett egy korszakra specializálódni. Azonban Nagy József ennek hasznát is látta, mert a korábinál magasabb szinten volt kénytelen megismerni az egész történelmet. 1956–1958 között az Eötvös Loránd Tudományegyetemen elvégezte a történelem szakot, 1961-ben pedig doktorált, és tanársegédből adjunktus lett. A következő öt év tanári pályafutása egyik legszebb időszaka volt, mert lehetősége nyílt a specializálódásra, s már csak újkori és legújabb kori magyar történelmet tanított.³⁰ Egy 1952-ben levelező tagozaton, történelem szakon végzett hallgató fél évszázaddal később nemcsak Szántó

25 *Kiss Antal*: A főiskola honismereti szakköréről. *Népújság*, 1960. december 1. 2.

26 A végzetek névsora, 1951. In: 50 éves a tanárképzés Egerben. Multimédia CD. Producer Hauser Zoltán – Kis-Tóth Lajos. Készült az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola Multimédia Kutatólaboratóriumában. Eger, 1999.

27 Függelék. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 203.

28 Nagy József [önéletrajza]. In: *Ha hív a csengőszó* i. m. 187.

29 A végzetek névsora, 1952. In: 50 éves a tanárképzés Egerben. Multimédia CD i. m.

30 Nagy József [önéletrajza]. In: *Ha hív a csengőszó* i. m. 187–188.

Imréről, hanem Nagy Józsefről is úgy vélekedett, hogy tudása, magas színvonalú előadásai, valamint publikációi nagy hatással voltak rá.³¹

Molnár József az 1930-as években a bajai tanítóképzőben, 1941-ben pedig a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán végzett. Az utóbbi intézményben magyar-történelem-testnevelés szakon tanult. A következő két évben a szegedi egyetem bölcsészkarának történelem szakán folytatta tanulmányait, sőt ugyanekkor és ugyanott a Történelmi Tanszék gyakornoka volt.³² 1943-ra tehát elemi iskolai tanítói, polgári iskolai tanári és középiskolai tanári szakképzettséggel is rendelkezett.

1942-ben Molnár Józsefet behívták katonának, majd 1944 nyarán egy gépkocsizó oszloppal a frontra került. 1945-ben amerikai fogságba esett, de még az év folyamán hazatérhetett. Ekkor tudta meg, hogy amíg a fronton volt, kinevezték az Egri Érseki Római Katolikus Tanítóképző Intézet és Líceum történelemtanárának. A fenti intézményben, amely 1948 után jelentősen átalakult, 1952 nyaráig dolgozott, előbb beosztott tanárként, 1950 és 1952 között pedig igazgatóként. 1952-től az Egri Állami Pedagógiai Főiskola Történelem Tanszékének adjunktusa, 1961-től docense volt.³³

Molnár Józsefről nem sikerült az 1964-ig tartó időszakra vonatkozó, publikált hallgatói értékelést találni, viszont rendelkezésünkre áll Szántó Imre tanszékvezető róla készített értékelése. Ennek egyes részeit érdemes szó szerint idézni:

„A Történelmi Tanszéken az egyetemes történetet adja elő, ebből vezet szemináriumokat is. Ezen kívül 1964-ig ő adta elő a történelmi szakmódszertant is és öt éven keresztül a vezető metodikusi tisztséget is betöltötte. Dr. Molnár József előadásaira, szemináriumaira lelkiismeretesen felkészül, s igyekszik mind magával, mind pedig a hallgatókkal szemben magas követelményt állítani és igényesnek lenni [...] Tanítványai szeretik, megbecsülik, mert közel áll hozzájuk és minden ügyes-bajos problémájukban készségesen eligazítja őket [...] A hallgatóit nagy buzgalommal készíti elő leendő történelem tanári pályájukra. Óráin mindig utal arra, hogy mely részeket kell különös súllyal tárgyalni az általános iskolában.”³⁴

Balogh Györgyöt – debreceni egyetemi diplomája megszerzését követően – szintén az egri tanítóképző történelemtanárává nevezték ki.³⁵ Előbb Molnár József kollégája, majd 1950 és 1952 között a beosztottja volt.³⁶ A Történelem Tanszéken 1953 és 1956 között dolgozott,³⁷ és róla is maradt fenn írásos hallgatói jellemzés.

31 Patkó Hermina (Dr. Kalászi Pálné) [önéletrajza]. In: Ha hív a csengőszó i. m. 197.

32 Molnár József egyoldalas önéletrajza, 1970. április 28. „Oktatók M” feliratú dosszié, az Eszterházy Károly Egyetem Irattára (a továbbiakban: EKE I)

33 Uo.

34 Dr. Molnár József főiskolai docens [minősítése], 1965. május 25. 1. „Oktatók M” feliratú dosszié, EKE I

35 Balogh György életrajza. Lejegyezte: Molnár Sándor. In: Egri prepa voltam. Tanítószorsok, 1828–2008. In: Libelli Historiae Academiae Agriensis. Eger 2008. 24.

36 Az 1952-ben végzett tanítóképzősök tablóján Balogh György és Molnár József még együtt szerepel. A tablóról készült fényképért Suba Jánost és Abkarovits Endrét illeti köszönet.

37 Függelék. In: 50 éves a tanárképzés i.m. 203.

Nagy Pál magyar-történelem szakos hallgató, az 1956-os egeri események egyik főszereplője évtizedekkel később így emlékezett rá: az 1954–1956-os időszakban a humán szakok tanárai között volt egy-két tudós ember, de a legnagyobb hatást mégsem ők gyakorolták a hallgatókra, hanem Balogh György, aki egyáltalán nem volt tudós típus. A tanórákon kívül sokszor találkozott, beszélgetett a diákokkal. Akkor is elegánsan, frissen borotválva jelent meg a munkahelyén, ha a közös program késő éjszakáig tartott. A jellemzés következő részének hangulatát csak a szó szerinti idézés adja vissza:

„Jaj volt annak a diáknak, aki elkésett vagy elbóbiskolt [az – M. J.] óráján! Kegyetlenül hazazavarta. Rebesgették, hogy fiatalon a Ludovikára járt, katonatisztnak készült, de igazi életútját csak évtizedekkel később ismertem meg. Görög katolikus lelkész fia volt, hadapródiskolába járt. A második világháborúban angol fogságba esett. A tudományegyetem elvégzése után Egerben lett tanársegéd. Valóban volt benne valami katonás, ugyanakkor aranyos [...] tudott lenni.”³⁸

A Történelem Tanszék oktatói közül egyedül Balogh György vett részt az 1956-os forradalomban. Egyrészt tagja volt az Egeri Pedagógiai Főiskola 11 fős Munkástanácsának,³⁹ másrészt jelen volt azon a beszélgetésen, amelyet a MEFESZ (Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége) vezetői 1956. november 8-án a Klapka utcai diákszállóban (jelenleg az Eszterházy Károly Egyetem ún. Érsekkerti épülete) folytattak a szovjet városparancsnokkal. A sokkal inkább vitának nevezhető eszmecsere során Balogh György arról beszélt, hogy a magyarok szabad és független országot szeretnének, amely nem tartozik sem a Nyugathoz, sem a Kelethez.

„Politikai fórumainkról – hangoztatta – legyenek számúzva a papok, de ne kapjon helyet a volt ÁVH régi módszere sem. Mint történész egyébként azt mondhatom, hogy ismerem az önök történetét, tudom, hogy tele van az idegen megszállók elleni küzdelemmel. Önök tudják azt, hogy egy idegen hadsereg jelenléte, ha nem is csinál semmit, akkor is bántja az ország lakosainak önérzetét.” Végezetül a szovjet beavatkozást a tatárjáráshoz hasonlította.⁴⁰

A forradalomban való aktív részvétele miatt Balogh Györgyöt 1956 végén letartóztatták. Először az ÁVH egeri fogdájába, később a kistarcsai internáló táborba, onnan pedig Tökölre került. Ügyét az egeri bíróság tárgyalta,⁴¹ és súlyos börtönbüntetést szabott ki.⁴² Misóczki Lajos – az egykori tanítvány, később maga

38 *Nagy Pál*: Journal in-time. Él(e)tem. Bp. 2001. 165.

39 *Kozári József – Vizi Sándor*: Eger város forradalmi szervei az 1956-os forradalom idején a Heves Megyei Rendőrfőkapitányság politikai nyomozó alosztályának jelentése alapján. In: Történészként a katedrán. Tanulmányok Nagy József 80. születésnapjára. Szerk. Gebei Sándor, Makai János, Bartók Béla. Eger 2009. 265.

40 *Kozári József*: A MEFESZ megalakulása és tevékenysége az Egeri Pedagógiai Főiskolán. In: 1956. Tanulmányok a forradalomról. Szerk. Mózes Mihály, Kozári József. Eger 2008. 190–191.

41 Balogh György életrajza. Lejegyezte Molnár Sándor. In: Egeri prepa voltam i. m. 24.

42 *Kozári József*: A MEFESZ megalakulása i. m. 191. A Gyöngyösön 2019. február 25-én

is történész – véleménye szerint Balogh Györgyöt „érdemtelenül” büntették meg, mivel a forradalom napjaiban „a konyhai és egyéb, intézményi kiadásokat (bizonylatokat) felügyelte”.⁴³ A Történelem Tanszék egykori oktatója 1963-ban amnesztiában részesült. Rövid ideig kalauz volt a BKV-nál, azonban munkaviszonyát indoklás nélkül megszüntették. Később egy magán kesztyűkészítőnél talált munkát, majd az 1970-es években az Országos Széchényi Könyvtárba került,⁴⁴ s az 1980-as években is ott dolgozott. Misóczki Lajos tudós könyvtárosnak nevezte Balogh Györgyöt.⁴⁵

A híres ókortörténész, Hahn István 1954-től 1960-ig, de főállásban csak 1955–1957 között oktatott Egerben.⁴⁶ Szecskó Károly, aki 1960-ban végzett magyar-történelem szakon,⁴⁷ külön tanulmányt szentelt egykori tanára egri éveinek. Ebből az alábbiakat érdemes kiemelni: a főiskolán Hahn Istvánra hárult az őskor, az ókor, a kora középkor s részben az új- és legújabb kor történetének előadása, és szemináriumokat is vezetett. Az óráit mindig pontosan kezdte, az óráközi szüneteket legtöbbször a hallgatók között töltötte. Tanítványaival sokat beszélgetett. Ilyenkor gyakran faggatták kérdéseikkel, melyekre ő mindig a legnagyobb készséggel válaszolt. Ha történetesen nem hallgatóival beszélgetett, akkor a folyosón le-fel járkálva, minden percet kihasználva valamit olvasgatott. Ez, a mások számára talán szokatlan megnyilvánulása volt az egyik forrása tájékozottságának is. Órái megtartásán kívül a vizsgáztatást is szívügyének tekintette. A kihúzott tétel meghallgatása után kisebb kérdéseket tett fel, növekvő nehézségi fokozattal. Jelest csak ritkán adott, elégtelent pedig talán nem is. Hahn István azok közé a nagy tudósok közé tartozott, akik szenvedélyesen átéltek azt a kort, amelyet kutattak és oktattak. Talán ebből származott legendás szórakozottsága. Egri éveit is igazi és kitalált történetek lengik körül.⁴⁸

keltezett, a szerzőnek írt levelében Misóczki Lajos is börtönvekről tett említést Balogh Györggyel kapcsolatban. Nagy József minden bizonnyal rosszul emlékezett, amikor úgy nyilatkozott, hogy Balogh György „hat hónapot kapott”: Életem a Főiskola története: 50-es évek. Nagy József portré. Készítette: Jónás Zoltán, Tóth Tibor. Líceum Televízió, 2004. https://www.youtube.com/watch?v=ZLiRK_CQi88&list=PLEcj-NxGCjMnDzY9X3zjHSSK8vRf5WmJJ&index=2 (letöltés: 2020. szept. 24.)

43 Misóczki Lajos levele a szerzőnek, 2019. február 25.

44 Balogh György életrajza. Lejegyezte Molnár Sándor. In: Egri prepa voltam i. m. 24.

45 Misóczki Lajos levele a szerzőnek, 2019. február 25.

46 *Nagy József*: A Történelemtudományi Tanszék. In: Negyven éves az egri főiskola, 1948–1988. Szerkesztő bizottság dr. Nagy József et al. Eger 1988. 141. Függelék. In: 50 éves a tanárképzés i. m. 203. A szakirodalomban olyan információk is találhatóak, amelyek részben eltérnek a Nagy József által megadottaktól, és szűkítik az ókortörténész egri oktatásának időszakát. Szecskó Károly szerint Hahn István a budapesti pedagógiai főiskola felszámolása után, 1955-ben került Egerbe. Mivel 1957. február elsejei hatállyal főállású oktatónak nevezték ki az ELTE Ókortörténeti Tanszékére, ettől kezdve az egri főiskolán másodállásban tanított. 1959 szeptemberétől a Szegedi Tudományegyetem Ókortörténeti Tanszékét vezette, ezért akkortól már nem tanított az egri Történelem Tanszéken: *Szecskó Károly*: Hahn István egri évei. Módszertani Közlemények [Szeged] (1998) 4. sz. 175.

47 A végzetek névsora, 1960. In: 50 éves a tanárképzés Egerben. Multimédia CD i. m.

48 *Szecskó Károly*: Hahn István egri évei i. m. 175–177.

Annási Ferenc életpályája egyrészt a fentiekől eltérően alakult, másrészt bővelkedett a nehéz, esetenként szívszorító szituációkban. Bár 1935-ben, húszévesen már tanítói oklevelet szerzett Egerben, évekig nem jutott megfelelő álláshoz. Amikor végre kinevezést kapott, a hadi események akadályozták hivatása gyakorlásában. 1943 januárjában részese volt a magyar történelem egyik letragikusabb eseményének, a Don folyónál bekövetkezett katasztrófának. 1943 nyarától az első bécsi döntés következtében Magyarországhoz visszacsatolt Jánokon dolgozott népiskolai igazgatóként.⁴⁹

Az 1944 és 1947 között történekekről az alábbiakat írta egyik önéletrajzában:

„A felszabadító Vörös Hadsereg elől nem menekültem el. A kiadott szigorú rendelkezések ellenére is helyben maradtam. Így kerültem hadifogságba 1944. december 21-én. 3 évig voltam hadifogoly a Szovjetunióban. A hadifogságból történt hazatérésem után már nem mehettem vissza Jánokra, mert távollétem alatt Jánokot visszacsatolták Szlovákiához [...] Abaújszántóra mentem [...] Oda kaptam beosztásomat is az ottani áll. ált. iskolához.”⁵⁰

Annási Ferenc életútjának következő állomása Eger volt: 1950 végén pályázat útján az Egri Állami Pedagógiai Főiskola Gyakorló Általános Iskolájába került. Ott 1959-ig igazgatóhelyettesi beosztásban dolgozott. Gyakorlóiskolai munkája mellett levelező tagozaton két alkalommal is tanulmányokat folytatott, és 1952-ben az egri főiskolán általános iskolai, az 1960 évek elején pedig az ELTE-n középiskolai tanári oklevelet szerzett.⁵¹ A forradalomban nem vett részt, az 1956-os év mégis fordulatot hozott az életében. Ezt követően úgy érezte, hogy a bizalmatlanság légköre veszi körül. Ebben az időszakban csak a Történelem Tanszék vezetője, Szántó Imre, valamint kollégái (Nagy József, Molnár József) álltak mellette, ők biztatták és bátorították. A fentiek ismeretében nem meglepő, hogy Annási Ferenc 1962 őszétől félállásban, az egyetemi diploma megszerzését követően, 1963 nyarától pedig főállásban, adjunktusi beosztásban a tanszék tagja lett. Az egyetemes és a magyar történelem 1789-től 1918-ig terjedő időszakát oktatta, s emellett a szakmódszertan tanítása volt a feladata.⁵²

1960-ban Szántó Imre mint szakfelügyelő rendkívül korrekt értékelést készített az akkor még a gyakorlóiskolában dolgozó kollégájáról. Egyebek mellett az alábbiakat fogalmazta meg Annási Ferencről:

„Több mint két évtizedes gyakorlattal rendelkező nevelő. Szakmailag és módszertanilag igen jól képzett pedagógus. Sokat olvas, főleg szakirodalmat, és módszertani vonalon tudományos cikkeket, tanulmányokat jelentet meg országos folyóiratokban [...] Jól és lelkiismeretesen vezeti a főiskolai hallgatók gyakorlati képzését. Precízen készíti elő a hallgatókat a tanításaikra, sőt néha túlságosan is sokat bábáskodik mellettük és így a hallgatók öntevékenysége,

49 Önéletrajz, 1969. március 30. 1. Dr. Annási Ferenc feliratú dosszié, EKE I

50 Uo. 2.

51 Uo. 2., 4.

52 Uo. 3–4.

önálló gondolkodása kevésbé érvényesülhet. Az órák elemzését gondosan végzi [...] A tanulók szeretik, bár kissé zárkózott nevelői egyéniség. Munkásságát igen nagyra értékelem.”⁵³

Az oktatói munka nehézségei

A történelem szakos hallgatók összlétszámának megadása a tárgyalt időszak (1949–1964) egészére vonatkozóan igen bizonytalan vállalkozás lenne. Egy 1999-ben készült statisztika alapján mindössze a végzősök száma adható meg. 1951 és 1957 között a történelem szakon, nappali tagozaton végzetek száma így alakult: 34, 42, 80, 51, 62, 47, 34. Az első kiegészítő képzésesek 1958-ban, az első levelezősök pedig 1959-ben fejezték be tanulmányaikat. 1958 és 1964 között a különböző tagozatokon a hallgatók az alábbi létszámban végeztek: 56, 82, 45, 53, 28, 111, 99.⁵⁴ A periódus végéről, az 1963–1964-es tanévből részletesebb adatok is rendelkezésre állnak: a nappali képzésben 150, míg a levelező képzésben (a kiegészítőt is ideértve) 446 fő tanult.⁵⁵ Tehát a Történelem Tanszéknek az 1963–1964-es tanévben összesen 596 nappali és levelező tagozatos történelem szakos diák oktatását és nevelését kellett megoldania. Az oktatók létszáma többnyire a végzetek számához képest sem volt nagy, azonban a tanulmányaikat befejezett hallgatókhoz még hozzá kellene adnunk az alsóbb évfolyamosokat. Egy dolog biztos: mivel az 1963–1964-es tanévben 596 hallgatót 4 főállású kolléga tanított,⁵⁶ munkájuk rendkívüli erőfeszítést igényelt.

A tanárok helyzete ezekben az években más szempontból is igen nehéz volt. Amellett, hogy egy-egy oktatónak évszázadokat kellett átfogni magyar vagy egyetemes történelemből, még valamilyen speciális tárgyat, például latin nyelvet, bevezetést a történettudományba vagy szakmódszertant is tanítani kellett. Központi jegyzet nem létezett, megfelelő szakirodalom, főleg a 20. századi magyar és egyetemes történelemhez nem állt rendelkezésre. Szerencsére a tanszéknek elég jó könyvtára volt, amely mind az oktatóknak, mind a hallgatóknak megkönnyítette a munkáját. A központi jegyzetek (a tanárképző főiskolákon egységesen használt tankönyvek) készítése 1959-ben kezdődött meg, és az első köteteket 1960-ban adták ki. 1962-ben a tanszék három oktatójának már hat jegyzete volt forgalomban.⁵⁷

53 Annási Ferenc [minősítése]. 1960. május 28. 1. Dr. Annási Ferenc feliratú dosszié, EKE I

54 A végzetek névsora, 1951–1964. In: 50 éves a tanárképzés Egerben. Multimédia CD i. m.

55 Az Egri Tanárképző Főiskola évkönyve, 1963–1964. Szerk. Tóth Bertalan et al. Eger é. n. 21., 31–32.

56 A tanárok létszáma: uo. 18.

57 Nagy József: A Történelemtudományi Tanszék. In: Negyven éves az egri főiskola i. m. 142–143.

A tudományos munka

A tanszék tanári gárdájának 1949 és 1964 közötti tudományos tevékenysége fontos adalékokkal szolgál a korszak bemutatásához, azonban részletes elemzése szétfeszítené ennek a tanulmánynak a kereteit, s ezért csak rövid összefoglalására van lehetőség. Az intézmény 1958-as évkönyvében közzétettek egy listát, s ez alapján képet kaphatunk a Történelem Tanszék akkori oktatóinak (Szántó Imre főiskolai tanár, Hahn István főiskolai tanár, Molnár József adjunktus, Nagy József tanársegéd) összesített publikációs tevékenységéről. Ismeretterjesztő írásaik témái sok esetben a kor szellemiségét tükrözik. Hárman a tankönyv- és jegyzetkészítésbe is bekapcsolódtak. A legterjedelmesebb publikációs listával Szántó Imre rendelkezett: 1958-ra egyebek mellett két önálló kötete és számos tudományos dolgozata jelent meg. Az önálló kötetek egyike a parasztság 18–19. századi helyzetével foglalkozott, míg a másik (témája: Alsópáhok története) kandidátusi disszertációjának anyaga volt. Hahn István már ekkor is eredményesen kutatta az ókor históriáját, magyar és idegen nyelvű tanulmányai rangos folyóiratokban láttak napvilágot. A lista alapján Molnár József még kutatói pályája elején járt, s egyetlen szakmódszertani írással jelentkezett. A fiatal Nagy József első tanulmányait 19–20. századi helytörténeti témákból készítette.⁵⁸ A másfél évtizedes periódus végén, az 1963–1964-es tanévben a Történelem Tanszék oktatói öt, a helytörténet kategóriájába tartozó írást publikáltak, mindegyiket az intézmény tudományos közleményeiben, s az ötből hármat a tanszékvezető készített. Szántó Imre egy keszthelyi és két egri, Molnár József váci, Nagy József pedig Heves megyei témát választott.⁵⁹

58 Az egri Pedagógiai Főiskola tanárainak szakirodalmi munkássága. (Bibliográfia). Összeállította dr. Lukács Dezső. In: *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis*. Tom. IV. Eger 1958. 618–621. Szántó Imre két önálló kötete: *A parasztság kisajátítása és mozgalmi a dunántúli Festetics-birtokon, 1711–1850*. Bp. 1954 és *Egy magyar falu a Dunántúlon (Alsópáhok története)*. Bp. 1958. A fenti témák kutatása hatást gyakorolt a szerző egyik 1952-ben végzett tanítványára is: „Szántó Imrének felfokozott érdeklődése »kishazája« (Alsópáhok) és a Festetics-birtokok története iránti vonzódása alapozta meg családtörténeti érdeklődésemet.” Dr. Bodó László. [Lásd a Mit köszönhetek az Alma Maternek? című alfejezetet.] In: *Ha hív a csengőszó* i. m. 299.

59 Az Egri Tanárképző Főiskola évkönyve, 1963–1964 i. m. 47–49.